

حکمرانی علوی

الگوی نظام سیاسی در اسلام

استاد اسماعیل منصور لاریجانی

www.ketab.ir

بیت

منصوری لاریجانی، اسماعیل، ۱۳۳۷ -

[نهج البلاغه، فارسی، برگزیده، شرح]

حکمرانی علوی: الگوی نظام سیاسی در اسلام / اسماعیل منصوری لاریجانی، - قم: مؤسسه بوستان

کتاب (مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم)، ۱۴۰۰.

۸۰۰ ص. - (مؤسسه بوستان کتاب: ۳۱۰۶) (سیاسی - اجتماعی)

ISBN 978-964-09-2317-7

فهرست نویسی براساس اطلاعات فیبا.

بخش‌هایی از کتاب حاضر شرح بخشی از کتاب «نهج البلاغه» تألیف علی بن ابی طالب علیه السلام است.

کتاب‌نامه: ص. [۷۹۳] - ۸۰۰؛ همچنین به صورت زیرنویس.

۱. علی بن ابی طالب علیه السلام، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. - دیدگاه درباره سیاست و حکومت.

۲. علی بن ابی طالب علیه السلام، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. - نهج البلاغه - سیاست و حکومت. ۳. اسلام و

سیاست. الف. علی بن ابی طالب علیه السلام، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. - نهج البلاغه، برگزیده، شرح. ب. دفتر

تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، مؤسسه بوستان کتاب. ج. عنوان. ج. عنوان: الگوی نظام سیاسی در اسلام.

۲۹۷/۹۵۱۵

BP ۳۸/۰۹

شماره کتاب‌شناسی ملی: ۷۶۵۶۴۹۴

۱۴۰۰

www.ketab.ir

■ موضوع: سیاسی - اجتماعی

■ گروه مخاطب: - تخصصی (طلاب، دانشجویان، پژوهشگران و اساتید حوزه و دانشگاه)

- عمومی

شماره انتشار کتاب (چاپ اول): ۳۱۰۶

مسلسل انتشار (چاپ اول و بازچاپ): ۷۷۰۶

بوستان

بوستان کتاب

حکمرانی علوی

الگوی نظام سیاسی در اسلام

• نویسنده: استاد اسماعیل منصوری لاریجانی

• ناشر: مؤسسه بوستان کتاب

• لیتوگرافی، چاپ و صحافی: چاپخانه مؤسسه بوستان کتاب

• نوبت چاپ: اول / ۱۴۰۰ • شمارگان: ۵۰۰ • بها: ۱۸۰۰۰۰ تومان

تمامی حقوق نشر مکتوب و الکترونیک اثر متعلق به مؤسسه بوستان کتاب است

printed in the Islamic Republic of Iran

♦ دفتر مرکزی: قم، خ شهدا (صفایه)، ص پ ۳۷۱۸۵ / ۹۱۷، تلفن: ۳۷۷۴۲۱۵۵-۷، شماره: ۳۷۷۴۲۱۵۴، تلفن پخش: ۳۷۷۴۴۴۲۶

♦ فروشگاه مرکزی: قم، چهارراه شهدا (عرضه ۱۲۰۰۰ عنوان کتاب یا همکاری ۱۷۰ ناشر)

♦ فروشگاه شماره ۲: تهران، خیابان انقلاب، بین وصال و فلسطین، پلاک ۹۵۱، تلفن: ۶۶۹۶۹۸۷۸

♦ فروشگاه شماره ۳: مشهد، چهارراه خسروی، مجتمع پاس، جنب دفتر تبلیغات اسلامی شعبه خراسان رضوی، تلفن: ۳۲۲۳۳۶۷۲

♦ فروشگاه شماره ۴: اصفهان، چهار راه کرمانی، جنب دفتر تبلیغات اسلامی شعبه اصفهان، تلفن: ۳۲۲۲۰۳۷۰

♦ فروشگاه شماره ۵ (رنگین کمان، فروشگاه کودک و نوجوان): قم، چهارراه شهدا، نش خیابان ارم، تلفن: ۳۷۷۴۳۱۷۹

اطلاع از تازه های نشر از طریق پیام کوتاه (SMS)، یا ارسال شماره همراه خود به ۱۰۰۰۲۱۵۵ و یا ارسال درخواست به:

پست الکترونیک مؤسسه: E-mail: info@bustaneketab.com

جدیدترین آثار مؤسسه و آشنایی بیشتر با آن در وب سایت: www.bustaneketab.com

با قدردانی از همکارانی که در تولید این اثر نقش داشته‌اند:

♦ ویراستاران: محمدرضا منصفی سروزدانی و علیرضا سالوند • اصلاحات حروف نگاری: خدیجه برزگر • صفحه‌آرا: حسین محمدی

♦ بازخوانی نهایی متن: محمد وکیلی • کنترل فنی صفحه‌آرایی: سیدرضا موسوی منش

♦ مدیر گروه هنری: مسعود نجابتی • طراح جلد: امیرعباس رحیمی • اداره آماده‌سازی: حمیدرضا تیموری

♦ اداره چاپخانه: مجید مهدوی، ناصر منتظری و سایر همکاران لیتوگرافی، چاپ و صحافی • مدیر تولید: عبدالهادی اشرفی.

رئیس مؤسسه

محمدباقر انصاری

فهرست مطالب

۳۱	مقدمه
۳۵	مولا از زبان مولا
۳۵	۱. صلاحیت برای خلافت
۳۶	۲. هدف از قبول خلافت
۳۷	۳. بصیرت و آگاهی
۳۷	۴. آسیب‌شناسی و مقابله با آن
۳۸	۵. آینده‌نگری
۳۹	۶. علم آسمانی
۳۹	۷. حکمت سیاسی یا فریب سیاسی
۴۰	۸. اطاعت از من، راه بهشت
۴۰	۹. اولین مؤمن به پیامبر ﷺ
۴۱	۱۰. ولایت‌پذیری
۴۲	۱۱. علم لدنی
۴۳	۱۲. درک‌کننده مقام وحی
۴۳	۱۳. سینه من آغوش پرواز نبی ﷺ
۴۴	۱۴. شجاعت
۴۶	۱۵. شوق شهادت
۴۷	۱۶. ریاضت نفس
۴۸	۱۷. شوق عبادت

حکمرانی علوی

- ۴۹..... ۱۸. ارزش حکومت بر مردم
- ۴۹..... ۱۹. زهد مولا
- ۵۰..... ۲۰. مراقبت از ساده‌زیستی کارگزاران
- ۵۱..... ۲۱. استمداد از یاران در حفظ زندگی زاهدانه خود
- ۵۲..... ۲۲. مشارکت با مردم در سختی‌های روزگار
- ۵۳..... ۲۳. عالم عامل
- ۵۳..... ۲۴. هم‌دردی با تهی‌دستان
- ۵۵..... ۲۵. دوری از دنیا
- ۵۶..... ۲۶. عدالت‌خواهی
- ۵۷..... ۲۷. خسته از یاران بی‌عمل و نافرمان
- ۵۸..... ۲۸. علی علیه السلام الگوی مؤمنین

بخش اول: نظام سیاسی در حکمرانی علوی

- ۶۱..... فصل اول: اهداف سیاسی در حکمرانی علوی
- ۶۱..... تشکیل حکومت خداگرا
- ۶۳..... معرفت شهودی در اندیشه علوی
- ۶۴..... الف) خدامحوری در معرفت
- ۶۹..... ب) انسان‌محوری در معرفت
- ۷۱..... تعمیم عدالت اجتماعی و سیاسی
- ۷۱..... ۱. معنای عدالت
- ۷۲..... ۲. عدالت و تعیین منزلت افراد
- ۷۳..... ۳. عدالت و ضمانت بیت‌المال
- ۷۴..... ۴. عدالت و ساده‌زیستی مسئولان
- ۷۴..... ۵. عدالت و احساس مسئولیت در برابر مظلومان

فهرست مطالب

۷۵	۶. عدالت و عدم مماشات
۷۶	۷. عدالت و رعایت توان اقتصادی مردم
۷۶	۸. عدالت باید فرهنگ عمومی شود
۷۷	۹. عدالت، برترین صفت مستولان
۷۸	۱۰. عدالت و ظلم ستیزی
۷۸	۱۱. عدالت و نفی شخصیت پرستی
۷۹	۱۲. عدالت و آزادگی
۸۰	۱۳. عدالت و توسعه
۸۱	۱۴. عدالت و مقاومت ملی
۸۲	۱۵. عدالت و امنیت
۸۳	۱۶. عدالت و مدارا
۸۴	تربیت مدیران با روحیه جهادی
۸۵	۱. نسبت مدیریت جهادی با حکمت عملی
۸۶	۲. نشانه‌های مدیران جهادی
۸۶	الف) شوق لقای یار
۸۷	ب) سپر محکم الهی
۸۷	ج) خدا باوری
۸۸	۳. فرهنگ مدیریت جهادی
۸۸	الف) زهد و ریاضت
۹۰	ب) فراگیری فنون دفاعی
۹۱	ج) ترویج روحیه شهادت طلبی
۹۳	د) ملکه عدالت
۹۷	تحقق آزادی و آزادی سیاسی
۹۸	۱. مفهوم آزادی
۹۸	الف) آیا انسان آزاد آفریده شده است؟

حکمرانی علوی

- ۹۹..... (ب) قاعده حسن و قبح عقلی
- ۹۹..... (ج) آزادی فطری یا طبیعی
- ۱۰۰..... (د) قاعده امر بین الامرین
- ۱۰۰..... (ه) آزادی وجدانی
- ۱۰۲..... (و) آیا آزادی حق انسان است؟
- ۱۰۳..... (ز) موجد حق آزادی کیست؟
- ۱۰۵..... ۲. آزادگی چیست؟
- ۱۰۷..... ۳. حدود آزادی
- ۱۰۸..... الف) آزادی و دین
- ۱۰۹..... ب) آزادی و تکلیف
- ۱۱۰..... ج) انواع آزادی
- ۱۱۱..... یک- آزادی عرفانی
- ۱۱۱..... دو- آزادی اخلاقی
- ۱۱۱..... (د) شرایط گفتمان سیاسی
- ۱۱۱..... یک- فراهم بودن زمینه‌ها برای شنیدن حرف‌ها
- ۱۱۲..... دو- عدم تحمیل عقیده
- ۱۱۲..... سه- برهان‌پذیری
- ۱۱۳..... چهار- آزادی و قانون‌پذیری
- ۱۱۳..... نتیجه
- ۱۱۵..... **فصل دوم: ارکان نظام سیاسی در حکمرانی علوی**
- ۱۱۵..... دین
- ۱۱۵..... ۱. ضرورت زندگی دینی
- ۱۱۷..... ۲. ضرورت تدوین قانون براساس آموزه‌های دینی
- ۱۲۰..... ۳. جامعه شرعی و جامعه مدنی
- ۱۲۲..... حکومت دینی و رهبری

فهرست مطالب

۱. راز بقا و استمرار امامت و ولایت ۱۲۵
۲. انعطاف پذیری احکام اسلام ۱۲۶
- الف) نظر شهید آیت الله صدر درباره انعطاف پذیری قانون در اسلام ۱۲۶
- ب) نظر علامه طباطبائی رحمته الله علیه در انعطاف پذیری احکام اسلام ۱۲۷
- ج) نظر امام خمینی رحمته الله علیه درباره انعطاف قوانین اسلام ۱۲۸
- نقش مردم در حکمرانی علوی ۱۳۰
۱. حق مشارکت مردم در نظام ولایی ۱۳۲
- الف) نظریه اول: ولایت براساس شورا ۱۳۳
- ب) نظریه دوم: ولایت براساس نص ۱۳۳
- ج) نظریه سوم: ولایت براساس نص و مشارکت مردم ۱۳۴
- نتیجه بحث ۱۳۷
۲. آیا ولایت فقیه نتیجه منطقی حکمرانی علوی است؟ ۱۴۰
- الف) پرسش اول ۱۴۰
- ب) پرسش های دیگر ۱۴۵
- ج) فرق حکم با فتوا چیست؟ ۱۴۷
- د) ولایت در قرآن به چه معناست؟ ۱۴۸
- ه) ولایت عام و خاص ۱۴۹
۳. اسم ولی منشأ ولایت فقیه ۱۴۹
- الف) ولایت و شفاعت ۱۵۱
- ب) ولایت مظهر الوهیت ۱۵۴
- یک - آیات گواه بر اتحاد ولی با مقام ولایت مطلقه ۱۵۴
- دو - تمثیلات اتحاد ولی با مقام ولایت الهیه ۱۵۵
- فصل سوم: ساختار اجرایی حکمرانی علوی** ۱۶۱
- کلیات ۱۶۱
۱. تعریف مدیریت اسلامی ۱۶۱

مقدمه

تدبیر مقام معظم رهبری (مدظله العالی) در تأسیس مدرسه حکمرانی علوی و تلاش محققان و استادان به‌ویژه دوستان و مدیران دانشگاه عالی دفاع، پیشینه این کار مهم را به روی انسان می‌گشاید که در یونان قدیم، فلاسفه و حکمای یونان به‌ویژه افلاطون به دنبال «شهر مطلوب» بوده‌اند که بعدها به نام «آرمان‌شهر»^۱ موصوف گردید. به اعتقاد فلاسفه یونان، روح جامعه عدالت است؛ عدالت یکی از چهار فضیلت شهر مطلوب افلاطونی است که در کنار سه فضیلت دیگر، یعنی حکمت، شجاعت و خویشتن‌داری، ارکان مدینه فاضله را تشکیل می‌دهند. از نظر افلاطون، شهر عادل همچون انسان عادل است. انسان وقتی عادل شود و عدالت را در بین قوای نفسانی خود حاکم کند، می‌تواند عدالت را در جامعه حاکم کند و آشکارا در میان طبقات شهر، هماهنگی ایجاد نماید.^۲

حکیم فارابی از حکمای بزرگ ایرانی با الهام از اندیشه افلاطون، آرمان‌شهر یا مدینه فاضله خود را بر پایه شریعت اسلامی پی افکند. او معتقد بود که زمانی آرمان‌شهر (اتوپیا) خواهیم داشت که رهبری آرمانی، زمام حکومت را به دست گیرد. از نظر او، «امام» در تفکر امامیه و حکمت شیعه، همان رهبر آرمانی است که عقل فعال در او به ظهور رسیده است.^۳

حکیم فارابی از واژه «دارالسلام» یاد می‌کند که فراتر از محدوده جغرافیایی و اقلیم

1. Eutopia.

۲. داریوش آشوری، دانشنامه سیاسی، ص ۱۹.

۳. فارابی، اندیشه‌های مدینه فاضله، ص ۹۶.

سیاسی کشورهاست و آن را آرمان شهری می‌داند که روزی تحقق عینی پیدا خواهد کرد. هم‌چنین مبدأ المبادی در اندیشه فارابی، خداوند متعال است و نظام آرمانی او کاملاً توحیدی است که در آن همه موجودات عالم از نقص به کمال می‌روند. او معتقد است که شایستگی جامعه براساس شایستگی‌های افراد شکل می‌گیرد. ابن سینا و خواجه نصیر طوسی نیز بر همین اساس، به دنبال آرمان‌شهر جهانی بودند. در حوزه سیاسی و اجتماعی، نخستین بار، آرمان‌شهر توسط «تامس مور» در سال ۱۵۱۶ میلادی در کتابی به نام *Eutopia* نوشته شد که در آن از نظام سیاسی مطلوب سخن گفته است. اما «جبران خلیل جبران»، نویسنده مسیحی به همه کسانی که به دنبال «آرمان‌شهر» و بشر آرمانی هستند، توصیه می‌کند که شخصیت حضرت علی علیه السلام را مورد مطالعه قرار دهند. وی حتی به حضرت امیر، بیشتر از حضرت رسول صلی الله علیه و آله اظهار علاقه می‌کند و می‌نویسد: «علی علیه السلام پیش از زمان خودش بود و من از این رمز آگاه نیستم که چرا روزگار، گاهی افرادی را در زمان پیش از زمان خودشان به وجود می‌آورد».^۱

هم‌چنین «جرج جرداق» مسیحی خود را عاشق حضرت علی علیه السلام معرفی می‌کند و بر بالای درب منزلش می‌نویسد: «لافتی الاعلی، لاسیف الاذوالفقار». او در کتاب علی صدای عدالت سراسر به فضائل و مناقب مولا علی علیه السلام می‌پردازد و حکومت پنج‌ساله او را مبادی «آرمان‌شهر» و مدینه فاضله معرفی می‌کند و اندیشه و رفتار او را خصوصیات مدینه فاضله می‌داند که در جامعه به او مجال پیاده کردن و اجرای آن داده نشد و عدالت با همه زیبایی‌هایش و امدار شخصیت عادل اوست.^۲ او نهج البلاغه حضرت علی علیه السلام را منشور حکمرانی در آرمان‌شهر انسانی معرفی می‌کند.

با این تاریخچه کوتاه می‌توان نتیجه گرفت که تشکیل مدرسه حکمرانی علوی تصمیمی بجا و از ضروریات جامعه بشری است. از آن مهم‌تر تهیه منابع و متون علمی و مدیریتی و برنامه‌ریزی آموزشی و تربیتی، شرط لازم برای تحقق آن است. با واگذاری این امر مهم به حقیر، توسط «حوزه دانا»، وظیفه‌ای خطیر و سنگین را

۱. مرتضی مطهری، عدل الهی، ص ۳۳۱.

۲. جرج جرداق، علی صدای عدالت، ص ۱۹۶.

بر دوش خویش احساس نمودم و با وجود مطالعات عمیق و وثیق در نهج البلاغه و سیره امامان معصوم علیهم السلام و تولید و نشر آثاری چون ترجمه و شرح نکات حکمی نهج البلاغه، سیمای سحرخیزان در نهج البلاغه، تفکر بسیجی در نهج البلاغه و کتاب چشمه سار نهج البلاغه و...، تصمیم به پژوهشی جدید در موضوع حکمرانی علوی نمودم که نتیجه آن تهیه فهرست مطالب در موضوعات متعدد شد. سپس برای تألیف آورده‌های پژوهشی، آن را در سه بخش مجزا تعریف نمودم:

بخش اول: نظام سیاسی در حکمرانی علوی؛

بخش دوم: وظایف کارگزاران و دولتمردان در حکمرانی علوی؛

بخش سوم: فلسفه امنیت و دفاع در حکمرانی علوی.

در تدوین بخش اول، سعی ما بر آن بوده که مطالب در چارچوب منظومه فکری مولا علی علیه السلام تنظیم شود. بنابراین مطالب این بخش بر پایه شناخت اهداف سیاسی و آرمان‌های نهفته در پس حکمرانی امیر مؤمنان علیه السلام است. به باور حضرت در نظام سیاسی مبدأ المبادی و غایت المعالی خداوند متعال است: «أول الدین معرفة»^۱. در این بخش ارکان نظام سیاسی و ساختار آن را بر اساس الگوهای ارائه شده از سوی مولا علی علیه السلام ترسیم شده و نظام مدیریت اجرایی علوی بر اساس حکومت پنج‌ساله مولا علی علیه السلام و رسائل آن بزرگوار به استناداران و فرمانداران بلاد بررسی گردیده است. اوصاف مدیران و دولتمردان در حکمرانی علوی و مصادیق آن در حکومت امیرالمؤمنین علیه السلام نیز در مرکز توجه بوده است.

تحلیل جریان اشرافی‌گری در تاریخ صدر اسلام و آثار شوم آن در حیات سیاسی اهل بیت علیهم السلام و فریادهای نهج البلاغه، ناشی از رشد اشرافی‌گری و منفعت‌گرایی در بدنه نظام و نیروهای خواص بوده است و راهکارهای مقابله با آن از نگاه مولا علی علیه السلام نیز ارائه شده است. گسترش فرهنگ تکلیف‌گرایی چونان راهبرد حکمرانی علوی بر اساس تعالیم و آموزه‌های قرآن کریم و رهنمودهای نهج البلاغه به مثابه خروجی مدرسه حکمرانی علوی است و باید به تربیت

۱. نهج البلاغه، خطبه اول.

حکمرانی علوی

مدیرانی بینجامد که تکلیف‌گرایی را به مثابه راهبرد اصلی نظام پذیرا باشند. در بخش دوم کتاب، به شرح وظایف کارگزاران و دولتمردان در حوزه‌های مختلف سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و دفاعی و امنیتی پرداخته‌ام که به سفارش حوزه دانا و مدرسه حکمرانی علوی در چند فصل به طور مجزا دسته‌بندی شده است که شامل وظایف سیاسی، اقتصادی، تربیتی و فرهنگی است. سپس دو منبع مهم آزمون از نامه ۳۱ و ۵۳ نهج البلاغه برای کارگزاران آمده است که حتی المقدور پس از پایان دوره، باید به صورت کتبی برگزار شود.

بخش سوم کتاب، به فلسفه امنیت و دفاع در حکمرانی علوی اختصاص یافته است که نه تنها باید به عنوان منبع اختصاصی دوره دکترای حکمرانی علوی محسوب شود، بلکه باید در جایگاه منشور راهبردی نظام جمهوری اسلامی در مراتب عالی دانشگاه عالی دفاع تدریس و تحقیق شود که توجه به آن بسیار مهم است. در این بخش کوشیدیم زوایای امنیت و دفاع در اندیشه امیرالمؤمنین علیه السلام که برآمده از آیات قرآن کریم و منشور حکومت نبوی است فصل‌بندی شود. امید دارم تلاش‌های این محققان و همکاران عزیز مخصوصاً حوزه دانا، علی‌الخصوص دکتر فرزندی عزیز، مرحوم حق تعالی و نبی اکرم صلی الله علیه و آله و سلم و رسول حکمت و مولای حکمت‌مدار و عدالت‌گستر حضرت علی علیه السلام واقع شود. هم‌چنین امیدوارم این اثر مقدمه ورود به بحر معارف اهل بیت علیهم السلام باشد تا مدیران و کارگزاران ایران با آراستگی به آموزه‌های علوی، جامعه‌ای پاک و پویا و خداجورا پایه‌گذاری کنند. از یاران همراه در مؤسسه وزین بوستان کتاب نیز به خاطر آماده‌سازی و چاپ درخور این اثر سپاس گزارم. هم‌چنین بی‌صبرانه در انتظار نقد و نظر محققان و استادان بزرگوار به منظور غنای این اثر هستم.

هر که اول بنگرد پایان کار اندر آخر او نگردد شرمسار

پیش از آغاز بحث، ضرورت پیدا کرد که شناخت نسبی از آرا و اندیشه و مرام سیاسی مولای متقیان علی علیه السلام، بیان شود؛ از این رو بهتر آن دیدیم که مولا را از زبان خودش معرفی نمایم:

مولا از زبان مولا

خوشبختانه فرازهای زیبایی در نهج البلاغه، پیرامون معرفی مولا ی متقیان علیهم السلام به لسان مبارک خود حضرت است که شخصیت والای او را به عنوان مظهر تام ولایت الهی، در عالم ملک و ملکوت به اثبات می‌رساند. مهم‌ترین صفات و ویژگی‌هایی که مولا ی متقیان علیهم السلام خویش را متصف به آن می‌داند، عبارت هستند از:

۱. صلاحیت برای خلافت

مولا ی متقیان علیهم السلام پس از ماجرای انتقال خلافت به دیگران، در بیان صلاحیت و شایستگی خود جهت احراز مقام خلافت فرمود: «أَمَّا وَاللَّهِ لَقَدْ تَقَمَّصَهَا فَلَانَ وَإِنَّهُ لَيَعْلَمُ أَنَّ مَحَلِّي مِنْهَا مَحَلُّ الْقُطْبِ مِنَ الرَّجْحِ يَنْحَدِرُ عَنِّي السَّيْلُ وَلَا يَزِقُّ إِلَى الظُّلْمِ فَسَدَلْتُ دُونَهَا ثُوبًا وَظَلَمْتُ عَنْهَا كَشْحًا؛ به خدا پسر ابی‌قحافه پیراهن خلافت را به تن کرد، درحالی‌که می‌دانست صلاحیت من به خلافت، همانند قطب سنگ آسیاب است؛ از سرچشمه علم من معلومات فرو می‌ریزد، به کوه عظیم علم من پرنده‌ای نرسد. در عین حال میان خود و خلافت پرده‌ای انداختم و آن را رها کردم»^۱.

به اعتراف همه کسانی که اندکی در عظمت شخصیت امیرالمؤمنین علیه السلام تحقیق نموده‌اند، تنها کسی که بعد از نبی اکرم صلی الله علیه و آله صلاحیت احراز مقام خلافت را داشت، مولا ی متقیان علیه السلام بوده است. و انگیزه انتصاب او از سوی خداوند متعال و اعلام رسمی آن در روز غدیر خم توسط رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله، به شایستگی‌های ذاتی و شخصیت ممتاز او بر می‌گردد. امیرالمؤمنین علیه السلام، نه تنها وارث خلافت ظاهری نبی

۱. نهج البلاغه، خطبه ۳.

اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ است، بلکه وارث ولایت مطلقه نبویه نیز می باشد. به قول شیخ شبستری:

نبیّ چون آفتاب آمد ولیّ ماه مقابل گردد اندر «لی مع الله»
 نبوت در کمال خویش صافی است ولایت اندر او پیدانه مخفی است
 ولیّ از پیروی چون همدم آمد نبیّ را در ولایت محرم آمد^۱
 بدین ترتیب مولای متقیان علی عَلَيْهِ السَّلَام حق دارد که در میان مردم حق ناشناس،
 قدر و منزلت خویش را بیان کند. و آفاق سیر وجودی و قلیل علم خود را به سینه
 تاریخ بسپارد تا آیندگان به اوج مظلومیت او پی ببرند. به قول وحشی بافقی:
 فریاد که سوز دل عیان نتوان کرد با کس سخن از داغ نهمان نتوان کرد
 این ها که من از جفای دوران دیدم یک شقه به صد سال بیان نتوان کرد^۲

۲. هدف از قبول خلافت

مولای متقیان علی عَلَيْهِ السَّلَام اگرچه خود را در قبول خلافت، حضور مردم برای بیعت و تعهد خداوند متعال از علمای دین، مبنی بر عدم سکوت در برابر ظالم و گرسنگی مظلومان تحت ستم می داند. «لَوْ لَا حُضُورُ الْحَاضِرِ وَ قِيَامُ الْحُجَّةِ بِوُجُودِ النَّاصِرِ وَ مَا أَحَدًا اللَّهُ عَلَى الْعُلَمَاءِ إِلَّا يُقَارِؤْا عَلَيْهِ كِبْرَةً ظَالِمٍ وَ لَا سَعْبٍ مَظْلُومٍ؛ لَأَلْقَيْتُ حَبْلَهَا عَلَى غَارِبِهَا وَ لَسَقَيْتُ آخِرَهَا بِكَأْسِ أَوْلَهَا؛ اگر اوضاع حاضر نبود. و قیام مردم برای بیعت و یاری نبود، و اگر خداوند متعال از علما پیمان نگرفته بود که در برابر زیاده خواهی شکم بارگان و ستم گران و گرسنگی درماندگان نباید سکوت کرد، من هر لحظه افسار مرکب خلافت را روی شانه اش می انداختم و آب خلافت را به ظرف اولش می ریختم (یعنی کنار می نشستم)».^۳

۱. شبستری، گلشن راز، بخش ۱۹.

۲. وحشی بافقی، رباعیات، رباعی شماره ۲۲.

۳. نهج البلاغه، خطبه ۳.